

Egy „izzó lelkű magyar” ember¹

A száz esztendeje született dr. Bodor Györgynek ezt a rendkívül találó jellemzését, amit emléke előtt tisztelgő írásom címéül választottam, sorsunk különös, de jellemző fintoraként egy rendőrségi kihallgatás jegyzőkönyve, vagy talán beszélgetés jelentés őrizte meg az utókor-nak. Természetesen nem a pribékek tisztelték meg így, hanem az ugyancsak megfigyelés alatt álló Medzihradszky Gusztáv, egykori pénzügyminisztériumi tisztviselő jellemezte ilyen talá-lóan. Legalábbis rá hivatkozik a szorgos informátor², beszámolván annak a négy-öt magyar-nak az összehajolásáról, akik – szó szerint Szabó Dezső szellemében – felelősséget éreztek minden magyarért. *Zsigmond Gyuláról, Püski Sándorról, és Bodor Györgyről* van szó, akiket azu-tán 1962. márciusában őrizetbe vettek és „a népi demokratikus államrend megdöntésére irá-nyuló szervezkedésre való szövetkezés büntettének” vádjával perbe fogtak, majd elítéltek. Természetesen nem a néhány, Bajcsy-Zsilinszky és Szabó Dezső radikális magyar szellemisé-gére emlékező értelmiségi szerdánként találkozásai veszélyeztették az orosz szuronyokra tá-maszkodó Kádár-kormány hatalmát, hanem valamennyi magyarul érző és gondolkodó ember. Elítélésükkel az volt a cél, hogy a nemzeti ellenállásnak még a szándékát is megfélemlít-sék, egyszerűen elnyihítsák saját szorongásukat. Ennek a szorongásnak a mértékét és jellegét jól mutatja, amikor az egyik kihallgatást azt mondta Püskinek, utalva a Kodály 61. születés-napjára rendezett népdalest nagyszámú közönségére, hogy *aki ennyi embert össze tud gyűj-te-ni, az nagyon veszélyes*.³ A népi írók megfélemlítésére, vagyis a nemzet immunrendszerének felszámolására törekvő, minden idegen érdeket kiszolgáló kommunista hatalom magukhoz az írókhoz nem mert nyíltan hozzányúlni, azokon vert végig tehát, akinél nem számított nem-zetközi tiltakozásra.

Ez a „veszélyes ember”, dr. Bodor György, formailag a háromszéki Kézdivásárhelyen szüle-tett 1904-ben, de valójában mindig a vele szomszédos Gelencét tartotta otthonának, családjá fészkének, s oda is tért meg halála után. Édesapja, dr. Bodor Ferenc (1869–1929) királyi köz-jegyző, édesanyja Gidófalvy Irma (1869–1944) volt. Nem mindennapi eset, hogy az egykori Kézdi-szék, Háromszék zömmel katolikus, *Szentföldnek* nevezett része, ilyen kiváló reformát-us embert adott a székely és a magyar nemzetnek. Bodor György az elemi iskolát Kézdi-vásárhelyen, a középiskolát Kolozsváron és Debrecenben, a jogi egyetemet és a doktorátust Budapesten végezte és szerezte meg. Kenyerét ügyvédként, majd a Rimamurányi Részvénytársaság jogtanácsosaként kereste, de már fiatalon részt kért a megtiprottnak nemzet újjáépítéséből, s részt vett a magyar szellemi és a politikai életben.

Azok közé az emberek közé tartozott, akik soha nem nyugodtak bele Szent István országá-nak szétdarabolásába. Mindig azok között a politikai erők között találjuk, amelyek a nemzeti radikalizmust képviselték, mégpedig magyar módra, vagyis nem a gerillák aknavető, golyó-szórós módján, hanem a szellemi erők határozott összefogásával, a nemzet öntudatának erős-ítésével, lehetőségeinek tudatos kihasználásával. Ezért kapcsolódott már fiatalon Bajcsy-Zsi-linszky Endre Nemzeti Radikális Pártjához, amelynek 1934-ben főtitkára lett. Ezért vállalta 1936 és 1939 között az Erdélyből elűzöttekkel hasonlóan gondolkozó, Bartha Miklós nevét vi-selő Társaság ügyvezető elnökségét, és minden bizonnyal ezért maradt a két párt 1936. évi egyesülése után 1945-ig a Független Kisgazdapártban. A tekintetüket mindig a nagy célokra függesztő, a napi politika rafinériáit kevésbé ismerő emberek jóhiszeműségével került aztán – sok hasonló elszántságú társával együtt – a Nemzeti Parasztpártba, s próbálta ott, amíg a pár-tot láncon tartó kommunisták politikai érdekei megengedték, szolgálni nemzetét.

Ez a szolgálat számára akkor a Bácskából menekülő székelyek „összeterelését” és együttes, egy térségben történő letelepítését jelentette. Ennek érdekében fejtette ki nem mindennapi szervezőképességét, mozgósította kapcsolatrendszerét, főként pedig azt a megszolgált bizal-mat, amit az oly sokszor csalódott székelység belé vetett. A maga elé tűzött cél első részét, a

¹ Itt köszönöm meg dr. Bodor György özvegyének és leányának írásom elkészítéséhez nyújtott segí-téségét.

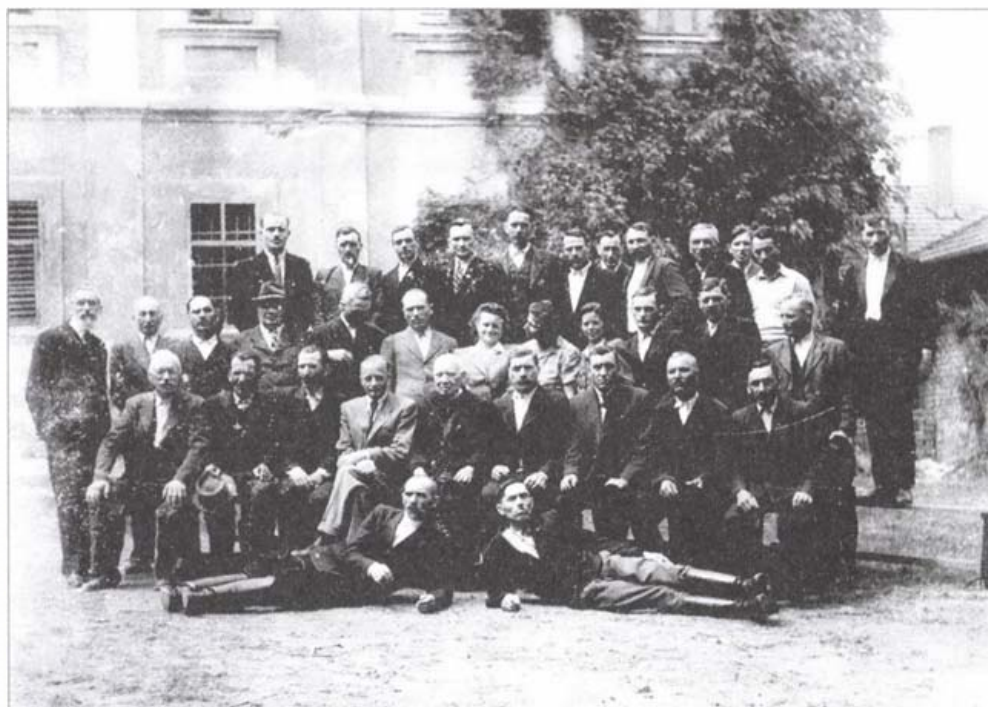
² Feljegyzés. Történelmi Hivatal, V-147275/325. Idézi: G. Bartók Béla: „Mustármag”. Hitel 2001. 11. old.

³ Lappangó nemzeti energiák. *Bánó Attila* beszélgetése Püski Sándorral. Hitel 1995. 6. 87. old.

székely menekültek szervezett, körültekintő letelepítését, otthonhoz juttatását sikerült megvalósítania. Ám a székely szellemiség és identitás újjáépítését, Völgység és Bonyhád székely szellemi központtá szervezését már nem tudta. Kétségbeesett versenyt futott az idővel, de a „fordulat évének” becézett kommunista hatalomátvétel keresztülhúzta terveit, megsemmisítette eredményeit. Hogy aztán igaz volt-e az akkori hatalomnak a román (!) érdekekre való hivatkozása – ami már önmagában is szégyenletes –, vagy a magyarság önszerveződésének hazai ellenségei végeztették el Ortutay Gyulával, az akkori kulturális miniszterrel, a hóhérmunkát, talán soha sem fogjuk megtudni.

Miután elfogyott körülötte a levegő, s mérhetetlenül beszűkültek a népéért tenni akaró értelmiségi ember cselekvési lehetőségei, továbbra is arra törekedett, hogy az összezsugorodott mozgásteret tőle telhetően kihasználja. Az 1950-es években fordította le Werbőczy teljes Hármaskönyvét, rendkívül alapos, több száz oldalas munkában állította össze a saját és felesége családfáját, továbbá elkészítette önéletrajzát. Soha nem ült tétlenül, mindig talált magának értelmes elfoglaltságot.

Ezzel a „veszélyes emberrel” az 1970-es évek elején találkoztam először, mégpedig egy másik „veszélyes” ember, Domokos Pál Péter közvetítésével. Akkoriban foglalkoztam az 1945-ben Tolnába, Baranyába került bukovinai székelyek történelmével, műveltségével, sorsával, majd egyre többet a velük sodródó, végülis Szárászra, Mekényesre, Egyházaskozárra került moldvai csángómagyarokkal. Természetes, hogy hamarosan találkoztam dr. Bodor György nevével, aki az 1940-es évek második felében a székely letelepítést szervezte, s aki utólag is büszkén hangoztatta, hogy ő a székelyeknek nem kinevezett, hanem választott kormánybiztosa volt. Domokos Pál Péter mutatott, vagy ajánlott be Bodor Györgynek, akivel hamarosan olyan jó barátságba kerültem, amennyire azt a jelentős korkülönbség lehetővé tette. Könnyen ment ez a barátkozás, hiszen magam is a szétszóratástól általa megmentett, immár völgységi székelek hagyományos műveltségének megmentésén, identitásuk újraélesztésén fáradoztam, s többször megfordultam „szülőfalujában”, a Szent László freskójáról híres Gelencén is.

A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezete 1945. június 10. Alakuló Közgyűlés.
Bodor György középen, világos öltönyben

Az 1970-es évek közepén jelentek meg két folytatásban az akkoriban igen progresszív kecskeméti Forrás folyóirat hasábjain *A székely honfoglalás 1945-ben* című visszaemlékezésének részletei. A Bukovinából érkezett, Bácskából menekült, s szinte az egész Dunántúlon szétszóródott székelyek összefogásának és egy tömbben való letelepítésének történetét 1947-48-ban írta meg, a még friss élmények, és az akkori politikai szemlélet alapján. A bukovinaiak új megtelepedését bemutató írása, kiváltotta a hazai német nemzetiség néhány tagjának rosszalását. Ők ugyanis tudatlanságukban, vagy elfogultságukban, abban a hiedelemben éltek, hogy a pozsnai szerződés értelmében kitelepített németeknek azért kellett elhagyniuk a szülőföldjüket, hogy a bukovinai székelyeket legyen hová telepíteni. Ez az egyébként szóra sem érdemes vélekedés akkor elég nagy publicitást kapott, s Bodor Györgyöt elkésértette, hogy még mindig milyen nagy a tájékozatlanság ebben a kérdésben. Fölajánlottam számára, hogy a Honismeretben fejtsse ki a véleményét, de ő elegáns módon nem a rosszhiszemű támadókkal vitázott, hanem rendkívül fontos adatokat közölt arról az akkor szinte kilátástalan, de rendkívül tiszteltreméltó erőfeszítésről, amit elszánt és elkötelezett társaival együtt az 1940-es évek második felében folytatott a Bonyhád környékére telepedett székelyek szellemi erőinek megszervezése és összefogása érdekében.⁴

Ugyanis a székelyek letelepítésével szinte egy időben megkezdődött gazdasági életük megszervezése. Bodor György megalapította a *Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetét*, amely megpróbálta anyagilag talpra állítani a székelyeket. De legalább ilyen fontosnak tartotta a székelyek művelődési szintjének emelését is, hiszen ez a hányatott sorsú népcsoport 1764 óta idegenek közt, elmaradottságban, 1920-ig az Osztrák-Magyar Monarchia peremén, 1920-tól pedig még a magyar iskolákat is megtiltó Romániában élt, identitása, de gazdasági tudása is szinte kizárólag a szájhagyományon alapult. Ezért Bodor tevékenységének másik célja az iskolarendszer és a közgyűjteményi háttér kialakítása volt. Ennek érdekében önálló *Székely Szabadművelődési Kerületet* hoztak létre. Tevelen Körösi Csoma Sándor *Székely Tanintézetet* alapítottak 12 székely pedagógussal. Majd 1947-ben Németh Kálmánnal, a bukovinai József-falva legendás plébánosával Bonyhádra hívták Herepei Jánost, a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum egykori igazgatóját, s megteremtették a bonyhádi *Székely Múzeum* működéséhez szükséges minimális feltételeket. Emellett egy *székely táj- és népkutató intézmény* létrehozását is tervezték.

Bodor elgondolásának lényegét Balassa Iván a következőképpen összegezte. „Megalakította azt a gazdasági szövetkezetet, mely az anyagi élet alapját képezte. Ezután következett az iskola, amelyhez azért próbált minél több székely pedagógust megnyerni, hogy a szülőföldről való tartozást elősegítse. Az iskolán kívüli művelődési formát is rendkívül fontosnak tartotta, és ezért hozta létre a »Székely Szabadművelődési Kerületet«. Ez és az iskola igazában csak úgy működhetett, ha múzeum és kutatóintézet segíti azt.”⁵ Lenyűgöző ez az átgondoltság és ez a célszerűség. Túlzás nélkül mondhatom, hogy ha akkor, a világháborús pusztítás romjain, ezzel a felelősséggel és körültekintéssel szervezik meg Magyarországot, most nem kellene azon gondolkodnunk, hogyan kapaszkodunk „vissza” Európa intézményeibe.

A „fordulat éve” után uralomra kerültek azonban még azt sem tudták elviselni, hogy ez a program a 33 völgységi székely település népének boldogulására megvalósuljon. A bonyhádi Székely Múzeumot „Magyarország külpolitikai érdekei”-re való hivatkozással megszüntették, s ugyanerre a sorsra jutott Bodor György többi kezdeményezése is. Ő maga 1950. július 5-én, egy magánlevélben így ír erről: „Nyugodt lelkiismerettel mondom, (...) nem láttam előre a későbbi fejleményeket. A székelyek homogén letelepítését sem a hatóságok támogatásával, inkább annak ellenére hajtottam végre. Ez volt a helyzet a földműves szövetkezeti hálózat és a Völgységi Múzeum megszervezésénél és a teveli iskola megnyitásánál is. Szent meggyőződésem volt akkor, hogy néhányunk akarateréje a múzeum fejlődését is biztosítani fogja. Másképp történt. 1948 tavaszán ismertem fel a fejlődés irányát, a jelentkező új erők jelentőségét, súlyát. Levontam a felismerés konzekvenciáit elsősorban szövetkezeti téren. És nem le-

⁴ Bodor György: A honismereti munka kezdetei a dunántúli székelyek körében. Honismeret 1975. 5–6. 90–95. old.

⁵ Balassa Iván: Székely Múzeum, Bonyhád, Tolna megye, 1947–1950. Adalékok a Székely Nemzeti Múzeum második világháború utáni történetéhez. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve. Sepsiszentgyörgy, 1996.

pett meg, ami azután szükségszerűen folytatódott a szabadművelődéssel, Tevellel, és most utolsónak a múzeummal.”⁶

Ahogy szűkül az országban a magyarság élettere, úgy szűkültek Bodor György – és a hozzá hasonlók – lehetőségei is. Az 1930-as években – Szabó Dezső szellemiségében, Bajcsy-Zsilinszky adjutánsaként – még a „minden magyarért” való felkelősséget vezette, 1945 után a Bukovinából hazatért székely töredék mentésén fáradozott, aztán ahogy ez a lehetőség is megsemmisült, a nemzetért való szolgálat nála is egyre inkább pótcselekvésekben nyilvánult meg. Bajcsy-Zsilinszky egykori köréhez tartozó barátaival, az ország állapotán és jövőjén vitatkozva, lehetőség szerinti szellemi műhelyt teremtve, kávéházak szerdai meg keddi asztaltársaságaiban tették ki magukat a politikai ügynökök és az egymást is figyelők és följelentők kénye-kedvének. Nem rajtuk múltott, hogy mikor lett elég ok előkotorni azt a kartotékot, mely jogukat sértette meg. Püski Sándor meg is kérdezte „ávós” kihallgatójától, hogy miért éppen most tartóztatták le őket, mire azt a választ kapta: most váltak veszélyessé.⁷

Aztán amikor 1962. júniusában a budapesti Fővárosi Bíróság dr. Bimbó István vezette tanácsa társaival együtt Bodor Györgyöt is elítélte három és fél évre, még tovább szűkül a ketrec. Igaz, hogy a börtöncellában Szabó Dezső eszmeiségéről és szellemi hatásáról beszélt még a ráállított besúgónak is,⁸ és különböző tanulmányokat írt, illetve fordított németből fogvatartói megrendelésére.

De ahogy Németh László laboratóriummal változtatta az ugyanazoktól számára is kimért gályapadot, úgy Bodor György is talált nagyobb feladatokra adatott szellemének és tehetségének méltó elfoglaltságot. Ekkor készültek a székely falutörvényekről, heraldikai képletekről, s a székely nemzeti szervezetről szóló írásai, amelyek különböző folyóiratokban jelentek meg és megpróbálta újra írni *Az európai föderáció*, és *Az első lépés* című elkobzott tanulmányait, valamint családtörténeti munkáját is. 1967-ben fejezte be, de 1976-ban bekövetkezett haláláig csiszolgatta nagyszabású történelmi munkáját, amely *A székely nemzeti szervezete* címmel 2003-ban jelent meg Csíkszeredán.

Ez a könyv három nagy fejezetből áll. *Az 1562 előtti intézmények rekonstruálása* című a székelek területi megoszlásával, a székely tisztségekkel, a földközösséggel, társadalmi tagolódásukkal foglalkozik. A második *A három nemzeti szervezettel*, a tisztségviselőkkel, a nemzetségek, a nemek, az ágak rangsorával, szabályaival, neveivel. A harmadik *A letelepüléssel*, azon belül a székek kialakulásával, valamint a székely megtelepülés előtti Székelyföldről. Ez a mű a székely nép fiának áldozati ajándéka a kényszerűségből elhagyott szülőföld és népe megtartó múltja, mondákba vesző szellemisége előtt. Mennyiségét tekintve is hatalmas munka van benne, de bizonyára nem született volna meg, ha szerzője az országépítésben hasznosíthatna volna tudását és energiáit. Egy nagy, nemzeti fejedelem oldalán, vagy egy célszerűen berendezett és nemzeti célokat szolgáló államban Bodor György minden bizonnyal megtalálta volna a helyét, hogy végzettségének és ismeretinek megfelelő területen dolgozhasson. Olyan időkben azonban, amikor – mint Bodor életében – idegenek, majd dilettánsok, végül helytartóként iderakottak vezetnek – méginkább vezettetnek – az országot, ott ügyvédeknek és történészeknek nemzetszervezőkké, íróknak és könyvkiadóknak politikussá, jogtanácsosoknak történészekké kell válniuk. Amikor történészeink, tisztelet a néhány kivételnek, le sem merték írni azt a szót, hogy *székely*, vagy azt, hogy *hun* (különösen nem így, egyszerűen), akkor dr. Bodor György, a politikai elítélteéséből „közkegyelemmel” szabadult vállalati jogász, gondos és aprólékos munkával összegyűjtötte a *székely nemzeti szervezetre* vonatkozó ismereteket. Persze hogy nem alkotott, nem alkothatott olyan művet, mint ha megfelelő történelmi szakképzettséggel rendelkezett volna. Ezt ő maga tudta a legjobban, amikor Bevezetőjében következőket írta: „Munkám egyik részével kapcsolatban sem tartok igényt csallhatatlanságra. Mindössze annyit remélek, hogy az új módszerrel talán sikerült néhány, eddig vitás kérdést új szempontból megvilágítanom.”

De hogy mennyire nem volt haszontalan foglalatosság az, amit félreszorítottsága idejére, a legjobb értelemben vett pótcselekvésként talált magának Bodor György, azt mutatják a kézira-

⁶ Ugyanott.

⁷ G. Bartók Béla: i. m.

⁸ Fogdaügynöki jelentés Bodor Györgyről. TH V-147275/1, Idézi G. Bartók Béla: i. m.

tával kapcsolatos komoly, történelmi vélemények. Györffy György kiadásra javasolta és „gondolatébresztő mű”-nek nevezte az A székely nemzetiségi szervezet kéziratát, „feltétlenül közlésre ajánlotta” Makkai László és László Gyula is. Demény Lajos pedig, a könyvhöz készült előszavában – kritikáját is megfogalmazva – azt írja: „... van könyvének több olyan része is, amelyekben az eddigi eredmények alapos számbavételén túl gondolatébresztő következtetéseit rögzítette.”

Bodor Györgynek nem adatott meg, hogy olyan sokáig éljen, mint Brassai Sámuel, mert akkor megérhette volna könyve megjelenését. Bizonyára nagy megnyugvás és elégtétel lett volna számára, s különösen az töltötte volna el meglepődéssel, hogy az szeretett Székelyföldjének egyik rangos kiadójánál látott napvilágot. Bodor György haláláig küzdött, de mindenképpen dolgozott a magyarság, a székelység összetartásáért, értékeink összegyűjtéséért, felmutatásáért. A budakeszi szanatóriumban, ahol halála előtt rövid ideig feküdt, többször meglátogattam őt, beszámoltam neki erdélyi, moldvai tapasztalataimról, amik bizony nem voltak valami reménykeltők. Felesége négyszemközt többször is megkért, „rendeljek” tőle írásokat a Honismeret számára, még ha nem is közöljük. Hadd érezze Gyuri bátyám az értelmes munka örömét, azt, hogy még számítanak rá. De már kedvetlen volt, a magyarság és a maga sorsát egyaránt reménytelennek érezte. Még a völgyesgi székelyektől érkező apró hírekben lelta a legtöbb örömét.

Mert a Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyében élő székelyek és csángók sohasem feledtek meg róla. Minden szem fölcsillan Bodor György nevére, minden szem megkönnyezte halálhírét. Az istenségi születésű Gáspár Simon Antal egyebek között ezekkel a szavakkal búcsúzott tőle a 14 ezer bukovinai székely nevében. „... szomorú sorsunkban jöttél segítségünkre, s könnyeinket letörölve hajlékot adtál a bujdosóknak. A jóisten áldjon és jutalmazzon meg jóságodért. Nem volt könnyű véghezvinned, amit elkezdted, de Te vállaltál minden nehézséget. Sok támadás ért, de a testvéri érzés nem engedte, hogy félbe hagyd munkádat. A sok akadály ellenére megvalósítottad segítő szándékod. Ezért áldjuk emlékedet, s hálaival gondolnak Rád még az unokáink is.”

Halász Péter

Hetvenöt évvel ezelőtt halt meg Váry Gellért

Csongrád méltatlanul elfelejtett személyisége Váry Gellért piarista szerzetes. 1942. február 2-án született Csongrádon. Atyja Meister János Csongrád első patikáriusa volt, aki Pestről került Csongrádra. Édesanyja Váry Mária, egy csongrádi szücsmester leánya, akit buzgó vallásossága miatt „istenes Váry Mari” néven ismertek. A család ötödik gyermekeként Meister Sándor néven anyakönyvezték. Gyors felfogó képessége és jó emlékezete kiterjed gyermekkorára is. Az „Emléklapok Csongrád múltjából” című kéziratos könyvében, amit 1904-ben ír, pontos képet ad a szabadságharc csongrádi eseményeiről, hogyan verte ki Csongrádról 1849-ben a császári csapatokat a város lakossága, majd hogyan álltak bosszút a vereségért a visszatérő császáriak.

Elemi iskoláit, részben magánúton, Csongrádon végezte. Gimnáziumi tanulmányait Kiskunfélegyházán kezdte meg, amit az első év után Szegeden a Piarista Gimnáziumban folytatótt. Nagy hatással volt rá tanára Csaplár Benedek, aki a görög nyelvet tanította. Ez is hozzájárult, hogy a hatodik osztály elvégzése után jelentkezett a Piarista Rendbe. Ekkor választotta rendi nevéül az első Csanádi püspök nevét, Gellértet és osztályfőnöke csipkelődése miatt vette föl anyjának a vezetéknevét, a német hangzású Meister helyett. A Vácott töltött újonc éve után visszatért Szegedre hogy befejezze középiskolai tanulmányait. 1861–1863 között Szegeden tanított, osztályfőnöke volt jeles folkloristáknak, Kálmán Lajosnak is. Közben, rendjében negyedikként, 1862-ben megszerezte az állami tanári képesítést. 1864–1866 között Vácott és Pesten, majd 1866–1873 között Kecskeméten tanított. 1873–1891 között ismét Vácott működött, az újoncnövendékek mestereként. 1891–1903 között rendi kormánysegédként Nyitrára került. 1904–1913 között Rómában, a Piarista Rend központjában, a generális tanácsban képviselte a magyar, osztrák, cseh-morva és lengyel rendtartományokat. Küldetése lejárta után